

УДК 811.133.1

ПОНЯТТЯ МОВНОЇ НОРМИ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ З ПОЗИЦІЇ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ

Хайдар Даріна Мохамедівна, haidaryshka15@gmail.com

аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології

У статті розглядаються проблеми норми, особливості функціонування сучасної французької мови, а саме ситуативна варіативність, яка впливає на вибір певних мовних одиниць, відповідно до ситуації комунікативного акту. Дане дослідження є актуальним тому, що при дослідженні мови посутнє значення має вивчення її норми на всіх рівнях – граматичному, лексичному, фонетичному. Разом із розвитком мови, з появою в ній нових рис, модифікується також і її норма. Іншими словами, норму необхідно розглядати не в статичці, а в динаміці, приймаючи до уваги «динамічний аспект норми». У лінгвістиці термін «норма» використовується у двох значеннях – широкому та вузькому. У широкому сенсі норма – це традиційно і стихійно сформовані способи мови, що відрізняють одну мовну систему від інших (у цьому розумінні норма близька до поняття узусу, тобто загальноприйнятих, усталених способів використання цієї мови). У вузькому сенсі норма – це результат цілеспрямованої кодифікації мови. Таке розуміння норми нерозривно пов'язане з поняттям літературної мови, яке інакше можна назвати нормованим, або кодифікованим.

Ключові слова: мовна норма, сучасна французька мова, соціолінгвістика, літературна мова

ПОНЯТИЕ ЯЗЫКОВОЙ НОРМЫ И ФРАНЦУЗСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА С ПОЗИЦИИ СОЦИОЛИНГВИСТИКИ

Хайдар Дарина Мохамедовна, haidaryshka15@gmail.com

аспірант

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Институт филологии

В статье рассматриваются проблемы нормы, особенности функционирования современного французского языка, а именно ситуативная вариативность, которая влияет на выбор определенных языковых единиц, в

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], haidaryshka15@gmail.com

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позиції соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)

соответствии с ситуацией коммуникативного акта. Данное исследование актуально тем, что основное внимание уделено изучению нормы на всех уровнях языка – грамматическом, лексическом, фонетическом. Вместе с развитием речи, с появлением в ней новых черт, модифицируется также и ее норма. Иными словами, норму необходимо рассматривать не в статике, а в динамике, принимая во внимание «динамический аспект нормы». В лингвистике термин «норма» используется в двух значениях – широком и узком. В широком смысле норма – это традиционно и стихийно сложившиеся способы языка, отличающие одну языковую систему от других (в этом смысле норма близка к понятию узусу, то есть общепринятым, устоявшимся способам использования этого языка). В узком смысле норма – это результат целенаправленной кодификации языка. Такое понимание нормы неразрывно связано с понятием литературного языка, которое по-иному можно назвать нормированным, или кодифицированным.

Ключевые слова: языковая норма, современная французская речь, социолингвистика, литературный язык.

LANGUAGE STANDARD AND FRENCH LITERARY LANGUAGE ACCORDING TO SOCIOLINGUISTICS

Khaidar D., haidaryshka15@gmail.com

PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of Philology

The article is focusing on the problems of standards, the peculiarities of functioning of modern French language, such as situational variability which influences the choice of certain language unit according to a situation of the communicative act. This research is relevant since the essential value is given to the study of the language norm at all levels of language organization - grammatical, lexical, phonetic. Together with development of the speech, with emergence of new features in it, its norm is modified as well. In other words, the norm needs to be considered not in a statics, but in dynamics, in view of "dynamic aspect of norm". In linguistics the term "norm" is used in two ways – broad sense and narrow. In a broad sense, the norm is a traditionally and spontaneously established methods of language that distinguish one language system from the others (in this sense, the norm is close to the concept of "usage", i.e. generally accepted, well-established ways of using this language). In the narrow sense, the norm is the result of purposeful codification of a language. Such understanding of norm is closely connected with a concept of the literary language which otherwise could be called normalized or codified language.

Key words: language standard, contemporary French, sociolinguistics, literary

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© **Khaidar D.** [*Hajdar D.*], haidaryshka15@gmail.com

Language Standard and French Literary Language According to Sociolinguistics [Ponjattja movnoi' normy ta francuz'koi' literaturnoi' movy z pozycii' sociolingvistyky] (in Ukrainian)

language.

Мета та зумовлені нею основні **завдання** нашого дослідження полягають у структуризації варіативності функціонування сучасної французької мови.

Під мовною нормою, зазвичай, розуміють сукупність загальноновживаних мовних засобів та правил їх уживання, прийнятих у суспільстві в конкретну епоху. Найбільш широку мовну норму становить національна мова у всьому різноманітті не тільки форм свого існування, а й потенційних можливостей, тобто мова в такому разі розуміється як система. Відтак, особливо доречним є розмежування понять «система мови» та «мовна система».

Система мови позначає мову як систему норм, структурних рівнів і внутрішніх закономірностей її функціонування, тобто ту мову, яка представлена в академічних словниках і граматиках, яка виникає в результаті дії різних лінгвістичних законів.

Мовна система розглядає мову в загальнокультурному, соціальному контексті, тобто мовна система як поняття містить у собі не тільки кодифіковану мову, а й мовну свідомість, що виражає уявлення людей різних соціальних верств про мову, а також некодифіковані функціонально-стилістичні шари, тобто все суспільне оточення академічної мови.

Наголосимо, закони системи мови, перш за все, регламентують акцентологічні, словотворчі та граматичні аспекти норми. Однак у розробленій Е. Коссеріу тріаді «система-норма-узус» не менш важливими є питання узусу, тобто загальноприйнятого вживання мовної одиниці, на відміну від її оказіонального вживання [Коссеріу, 1963]. Ці питання безпосередньо пов'язані з проблематикою вибору слова з варіативної парадигми та його функціонування в різних сферах і ситуаціях спілкування.

Натомість В. Г. Гак у своїх дослідженнях, присвячених питанням мовної норми, зазначає, що в сучасному мовознавстві розрізняють два основних аспекти цього поняття – об'єктивну мовну норму, загальноприйнятую в конкретному соціальному колективі форму мовних засобів, та оцінювальну, аксіологічну норму, яка встановлює правильність або неправильність цих об'єктивних норм. Науковець висловлює думку про те, що цій відмінності в загальних рисах відповідає розрізнення описової / дескриптивної (об'єктивної)

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], haidaryshka15@gmail.com

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позиції соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)

та приписуючої / прескриптивної (суб'єктивної) норм [Гак, 1984: 7]. З цією відмінністю корелюють поняття норми та її кодифікація.

Ф. Ельгорські розрізняє три аспекти розуміння норми:

1. Об'єктивна, «дескриптивна» норма – поняття, співвідносне з поняттями системи, структури та узусу мови.

2. Приписуюча, «прескриптивна» норма передбачає відбір мовних засобів з точки зору їх правильності. Саме під впливом цієї норми створюється літературний стандарт, який «приписується» носіям мови як найкращий спосіб вираження.

3. Норма – зразок, що розробляється з методичною метою, зокрема зразок використання мовних засобів [Helgorski, 1982, 1].

Норма – це системне явище, багатопланове і складне, а кожен варіант мови, кожна форма передбачає наявність власної норми. Існує загальнонаціональна норма, якою в основному володіють усі, для кого мова є рідною. Крім того, можна говорити про діалектну норму, про просторіччя, про норми літературної мови в її усній та письмовій формах. Є також більш приватні норми окремих функціональних стилів: норма розмовної мови, норма стилю ділового спілкування та ін. Отже, мова регламентується кількома нормами.

Між окремими нормами існують так звані «пограничні зони», де й відбувається взаємодія та взаємопроникнення різних норм. Тому в будь-якій нормі, у тому числі й у літературній мові, існують коливання, варіантні явища. При цьому, логічною є можлива відома невизначеність у визнанні конкретних мовних фактів нормативними або ненормативними.

Відомо, що норма стабільна, але разом із тим, вона допускає варіювання мовних засобів: поряд з абсолютною нормою існують варіативні норми. Абсолютної норми повинні дотримуватися всі носії мови, порушувати цю норму можуть лише ті, для кого ця мова не є рідною, або носії діалектної мови й просторіччя. Варіативні норми можуть бути «імперативними» в тому разі, якщо відхилення від норми є частотними, але вважаються порушенням правил мови, або «диспозитивними», не строго обов'язковими, якщо норма допускає стилістичні або нейтральні варіанти [Гак, 1984, 10].

Літературна норма єдина та загальнообов'язкова для всіх, хто говорить цією мовою, вона консервативна, спрямована на збереження засобів і правил їх використання, накопичених у суспільстві попередніми поколіннями. У той

же час, літературна норма не статична, а мінлива в часі, тобто передбачає динамічну взаємодію різних способів мовного вираження в залежності від умов спілкування [Крысин, 2002, 82].

Динамічний аспект мови безпосередньо пов'язаний з узусом або нормою мови, що є «сукупністю тенденцій у використанні мовних засобів» [Денисова, 2002, 86]. Норма мови відноситься до конкретної форми реалізації системних протиставлень, що не передбачають вибір. Узус (норма мови), тобто реалізація в мові форм, що надаються системою і нормою, є варіативним, а отже, допускає вибір. І те, що сьогодні сприймається як відхилення від норми, через 20-30 років може бути визнано саме нею [Денисова, 2002, 86]. Узус відображає специфіку мови в аспекті її функціонування. Він може помітно відрізнятися від норми мови, оскільки допускає різного роду відхилення від неї [Гак, 1985, 28].

Джерела поновлення літературної норми різноманітні. Перш за все, це усна мова. Вона рухлива, у ній виникають різні новоутворення, що не схвалюється офіційною нормою. При неодноразовому повторенні багатьма людьми ці нововведення можуть проникати в літературний обіг і складати конкуренцію фактам, що встановлені традицією.

В оновленні норми, в її зміні важливим є також соціальне середовище, у якому аналізоване новоутворення набуває поширення. Чим вища «суспільна вага» тієї чи іншої соціальної групи, її престиж у суспільстві, тим легше ініційовані нею мовні нововведення набувають поширення в інших групах носіїв мови.

Дослідження питань норми з позицій соціальної лінгвістики змінює уявлення про норму як ознаку, характерну винятково для літературної мови. При підході до мови як до сукупності різних соціально-диференційованих форм існування (літературна мова, соціальні й територіальні діалекти, просторіччя та ін.) на перший план висувається положення про те, що норма є ознакою не тільки літературної мови, а й інших компонентів аналізованої мовної системи (розмовної мови, діалектів тощо).

Таким чином, актуалізується твердження про те, що варіативність мовних засобів (як прояв літературної норми) забезпечує функціонально-стилістичну диференціацію мови. Разом із тим, саме кодифікована і стабільна норма літературного стандарту є тим нейтральним фоном, без якого неможливе сприйняття стилістично зниженої лексики взагалі [Туманян, 1994].

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], haidaryshka15@gmail.com

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позицій соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)

Усі форми існування мови в своєму соціумі становлять мовну норму цього соціуму. Природа мовних норм однакова і в літературній мові, і в діалектах або арго, оскільки головне, на основі чого створюється саме явище мовної норми, – це наявність у мовців «мовного ідеалу».

Відтак, логічним є висновок про наявність у мові не однієї, а кількох норм, залежно від соціолінгвістичних особливостей комунікації.

Норма, яка виявляється в кодифікованій нормативності, є літературною, або стандартною «нормою першого рівня». Вона є нейтральним фоном, на якому проявляються відхилення від неї, характерні як для форм існування мови, так і для окремих підсистем цих форм або конкретних мовних одиниць усіх рівнів. Натомість різні соціолекти (арго, професійні та корпоративні жаргони) мають власні норми, які визначаються як соціальні норми «другого рівня». Обидві норми в межах національної мови утворюють загальну соціолінгвістичну норму, яка може існувати у трьох видах:

- 1) домінування норми першого рівня над нормою другого рівня;
- 2) паритетне співіснування обох норм;
- 3) домінування норми другого рівня [Хомяков, 1997, 150].

Наголосимо, норма може бути лінгвістичною та соціолінгвістичною. У поняття соціолінгвістичної норми включається також сукупність правил, відповідно до яких ті, що говорять, обирають мовну підсистему або окремі елементи для побудови соціально коректного висловлювання.

Зasadничим положенням у нашому дослідженні є те, що норма проявляється в нормативності, яка є постійною мовною якістю, без якої не можуть функціонувати жодні форми існування мови і жодні одиниці всіх мовних рівнів. Нормативним можна визнати все те, що приймається комунікантами в конкретному комунікативному акті, в соціумі і суспільстві в цілому.

Для забезпечення основної функції мови – комунікативної – існування соціолінгвістичної норми є досить важливим, оскільки за кожною сферою спілкування закріплена певна підсистема мови. Порушення правил вибору мови або підсистеми може спричинити нерозуміння між суб'єктами, що говорять [Сабліна, 1982, 26].

Молодіжна лексика надзвичайно рухлива, вона має некодифікований характер і підпорядковується, перш за все, соціолінгвістичній нормі, яка менш стійка, ніж мовна. Періодично виникають інновації, як у мові, так і в

суспільстві, які становлять інтерес, відповідно, і з боку власне мовців, і з боку соціолінгвістів.

Дослідження сучасної французької мови виявляють зміни у співвідношенні нормованих і ненормованих мовленнєвих уживань. Йде постійний процес формування єдиної уніфікованої мови на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному.

У сучасній французькій мові простежуються зміни у співвідношенні нормованих і ненормованих мовленнєвих вживань. Тобто відбувається постійний процес формування єдиної для всіх усередненої, уніфікованої мови на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному.

Під терміном «літературна мова» розуміють оброблену форму будь-якої мови, яка може існувати як в усній, так і в письмовій формах. Літературна мова як категорія історичної лінгвістики зазнає змін: на різних етапах еволюції вона набуває різних якостей. Літературна мова донаціонального періоду суттєво відрізняється від мови національного етапу: як остання в соціально-комунікативній системі домінуюча форма існування мови остання підлягає уніфікації, кодифікується, набуваючи ознаки «стандартної» мови [Туманян, 1985, 9].

Отже, літературна мова виділяється на тлі національної мови і знаходиться в певному протиставленні до решти форм існування національної мови, що не належать до літературних. Літературна мова протиставляється нелітературним сферам, до яких належать соціальні діалекти. Дослідження розвитку лексичного складу соціального діалекту може мати посутнє значення для розуміння динаміки літературної мови. Так, сьогодні зміщуються межі між окремими формами існування літературної мови та нелітературними утвореннями. Літературна мова, перебуваючи в русі, піддається стилістичній диференціації, як правило, під впливом необхідності в більш розчленованій і точній мовній комунікації.

Підпорядкована нормі літературна мова, що має потужний арсенал тонко диференційованих засобів, розрахована на вдумливе проникнення у зміст сказаного і вимагає чіткої вимови слів, яка іноді є досить складною для артикуляційного апарату людини, сьогодні не відповідає вимогам розмовної мови. Тому літературна мова послуговується лексичними та граматичними формами, запозиченими з просторічних і жаргонних систем, де закон економії мовних зусиль і закон аналогії не мають нормативних перешкод.

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], haidaryshka15@gmail.com

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позицій соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)

Слід зазначити, що літературна мова не була б надійним засобом спілкування, не володіла б багатими засобами вираження, якби не запозичила все найкраще, що є в різних соціальних діалектах, професійних мовах і говорах.

Доволі складно встановити межі французької літературної мови в національній мові, особливо її нижньої межі, або кордону між власне літературною мовою та нелітературними утвореннями національної мови. У кожній національній мові існують принаймні дві радикально протилежні форми існування: літературна і нелітературна. Поряд із літературною мовою, яка характеризується загальнонародною значущістю та обов'язковістю, більшість мовознавців відносять до нелітературних утворень національної мови територіальні й соціальні діалекти: молодіжний жаргон, арг, сленг тощо. Нелітературні форми існування національної мови відіграють значну роль у суспільному житті і суттєво впливають на форму самої літературної мови. Таким чином, відбувається взаємодія між літературною та нелітературною формами національної мови.

Усі форми існування мови, врешті-решт, утворюють мову як певну систему систем. Варіанти територіального та соціального характеру не тільки мають свої сфери функціонування, а й різняться один від одного своєю внутрішньою структурною організацією, залишаючись при цьому взаємопов'язаними системами, що утворює одиницю більш складного порядку – архісистему (мова народу в цілому) [Туманян, 1985].

На сучасному етапі в лінгвістиці все більшого поширення набуває польова модель дослідження мови. Польові утворення відображають положення про системність лексики та доцільність структурного підходу до вивчення мови. Цей факт підтверджує уявлення про мову як про систему систем, які взаємодіють між собою [Попова, Стернин, 1989, 7].

Слова, які утворюють лексичний корпус мови, можуть бути об'єднані в синонімічні ряди, тематичні групи, лексико-семантичні групи, лексико-семантичні поля, асоціативні угруповання тощо.

Тому застосування польового підходу дозволяє суттєво розширити дослідження мовного матеріалу. Усе це визначає перед науковцями завдання всебічного дослідження не окремих, а семантично пов'язаних слів у межах різних лексико-семантичних явищ – взаємообумовлених і взаємопов'язаних.

Однією з особливостей функціонування французької мови нині є

взаємодія між літературним та розмовним варіантами мови, з одного боку, та вплив некодифікованих лексичних одиниць на розмовну мову, з іншого. У результаті цього процесу в писемних текстах офіційного характеру з'являються мовні одиниці, що прийшли зі знижених реєстрів усного мовлення. Технічне вдосконалення способів передачі інформації і постійно зростаюча роль аудіовізуальних засобів у системі масової комунікації сприяють виходу розмовної мови за межі побутової комунікативної сфери, елементи якої функціонують у тих галузях і на тих рівнях, які традиційно вважалися кодифікованими формами (наприклад, публічні виступи, що представлені в писемних засобах масової інформації).

Французька мова на сучасному етапі свого розвитку характеризується демократизацією та інтелектуалізацією. Перша тенденція проявляється в тому, що розмовна мова проникає в раніше недоступні їй сфери. Друга пов'язана з проникненням політики й науки в галузь повсякденного спілкування, у результаті чого розмовна мова збагачується новими термінами, лексичними інноваціями.

Так, Л. Гільбер зауважує, що зі зміною морально-етичних засад змінюється характер відносин у суспільстві, швидко зникають табу на вживання лексики, відбувається взаємопроникнення реєстрів мови, що, логічно позначається на лексичній нормі [Guilbert, 1972, 47].

Інший французький соціолінгвіст Л.-Ж. Кальве стверджує, що мовні форми, які розглядаються як помилкові, іноді стають «нормативними», а знижений лексикон входить до загальноновживаної мову, його розуміють усі, хоча й уживається він відповідно до ситуації спілкування [Calvet, 1994, 9]. При цьому дослідник підкреслює, що знижена лексика постійно поповнює загальний лексикон, сприяючи втрати її первісного зниженого маркування. Більше того, знижені одиниці, які перестають бути засекреченими, стають символом для тих, хто хоче підкреслити свою відособленість і свій код [Calvet, 1994, 75-77].

Відтак, соціально-знижені одиниці мови, з одного боку, є відхиленням від загальної норми, з іншого, є приватною нормою. У межах цієї норми є своя варіативність. Зазвичай, виділяють такі знижені реєстри французької мови: фамільярний, просторічний та арготичний. Розмежування цих рівнів у лексикографії викликає певні труднощі. У різних словниках ті ж самі лексичні одиниці часто належать до різних реєстрів мови. Однак наявність широкого

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], haidaryshka15@gmail.com

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позицій соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)

контексту їх уживання дозволяє диференціювати фамільярний, просторічний, арготичний реєстри в стилістичному та прагматичному аспектах.

До фамільярного реєстру у французькій традиції належить найменш знижена лексика. У соціолінгвістиці фамільярна мова визначається як мова повсякденного спілкування, як основа розмовної мови всіх класів суспільства.

При визначенні фамільярного реєстру мови більшість лінгвістів вказують на особливості ситуації спілкування [Calvet, 1994, 195]. Поняття «фамільярна мова» відображає такі моменти:

1. Фамільярна мова як специфічна мовна підсистема зі своєю лексикою відрізняється від загальнонаціональної мови, але не виходить далеко за межі літературної норми.

2. Фамільярна мова є особливим «мовним реєстром», який вказує на невимушеність та дружній характер спілкування.

Фамільярний рівень (найменш знижений порівняно з іншими реєстрами мови в системі зниженої лексики) відрізняється від інших мовних підсистем ситуацією спілкування та є прагматично насиченим. Так, співрозмовники, які хочуть порозумітися в неофіційній ситуації, вживають одиниці цього рівня. При чому лексика вказаного реєстра відрізняється від лексичних одиниць інших реєстрів зниженою лексикою швидше позитивним, ніж негативним компонентом значення. Це пов'язано з досить близькими стосунками між співрозмовниками в сімейному чи дружньому колі.

Фамільярний рівень спілкування характерний майже для всіх соціальних прошарків суспільства.

Просторічний реєстр є універсальним для національних мов, але в кожній із них є певні особливості, що визначає взаємозв'язки просторічного реєстру з літературною мовою.

Просторіччя розуміється як сукупність мовних реалізацій, які вважаються типовими для неосвіченої чи недостатньо освіченої частини суспільства і такими, що порушують літературну норму [Calvet, 1994]. При цьому багато лінгвісти відзначають нестабільність та неоднорідність просторіччя [Gadet, 1992, 122], а також відсутність чітких меж між просторіччям та фамільярною мовою, тобто вчені вказують на тенденцію до зближення аналізованих мовних явищ.

У лінгвістичних працях учених слов'янського простору просторіччя розуміється, з одного боку, як сукупність засобів мови, які перебувають за

межами літературної норми; з іншого боку, – як набір знижених лексичних одиниць, якими однаково користуються і носії просторіччя, і носії літературної мови з відповідною виражальною метою [Бондалетов, 1987; Беликов, Крысин, 2001].

З. І. Хованська, розмежовуючи просторіччя та фамільярну мову, наголошує, що критерієм опозиції «фамільярна мова / просторіччя» слугують соціокультурні фактори [Хованская, 1984, 83]. Якщо вживання першої (фамільярної мови) пов'язане винятково із ситуацією, то другий спосіб вираження (просторіччя), що проявляється головним чином у невідповідності літературним нормам, властивий недостатньо освіченим людям, більше того, він є для них основним.

Відповідно, категорія просторіччя, що належить до середньо-зниженого мовного регістру, також вказує на прагматичний характер уживання одиниць у мовленні.

Арго, у широкому розумінні цього терміна, визначається по-різному в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів.

В. Д. Бондалетов вважає арго сукупністю слів та фразеологічних зворотів, які вживаються передусім декласованими елементами [Бондалетов, 1987, 74].

В. С. Єлістратов визначає арго як одне з найбільш суперечливих явищ мовної культури. Дослідник розподіляє елементи арго за трьома основними рівнями та характеризує їх відповідно до трьох основних систем.

Так, перший рівень закритої системи – вища герметика, відповідна перша система є закритою (арготизми функціонують тільки в межах певної соціальної групи і не можуть переходити в інші рівні цієї системи).

Другий рівень системи – соціально-побутовий, або матеріально-діяльнісний, до якого автор відносить в основному професійні арго. Друга система – відкрита (можливий перехід арготизмів із системи в систему або їхній рух у межах системи).

Третій рівень системи – стихійна, або ігрова герметика. Третя система – відкрита (ця система передбачає вільний вихід арготизмів у навколишній світ) [Єлістратов, 1994, 597].

Таким чином, арго, за В. С. Єлістратовим, є узагальнено-абстрактним поняттям, що відображає культуру розвитку суспільства і людства в цілому.

У нашій роботі арго розглядається як найбільш знижений регістр, що

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], *haidaryshka15@gmail.com*

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позиції соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)

відрізняється від інших пейоративною експресією.

У французькій лінгвістиці арго традиційно розглядалося як соціальний діалект, різновид мови, яким послуговувалися передусім декласовані елементи суспільства: професійні злодії, бандити, жебраки, тобто маргінальні представники суспільства. Основною функцією арго була криптоалічна функція; тобто цей «соціальний діалект» був створений передусім для того, щоб мова була не зрозумілою для «чужих», тобто з метою самозахисту.

У сучасних наукових студіях досить часто вживається і термін «загальне арго» (*argot commun*), що включає також поширені слова традиційного арго [Граш; ois-Geiger, 1991]. Так, Л.-Ж. Кальве вживає термін «сучасне арго» (*argot moderne*) на позначення мови, яка вже не є секретною, а просто відображає певну манеру висловлення. Сучасне арго включає лексику арготичного походження, що вживається людьми, які не мають жодного відношення до злочинного світу. Це мова, яка використовується у ЗМІ, в літературі, реєструється у словниках, постійно оновлюється та змінюється відповідно до модних тенденцій [Calvet, 1994].

Іноді термін «арго» вживають на позначення мови певних професійних і соціальних груп, тобто того, що називають професійними і груповими жаргонами. Таким чином, можна зустріти поняття «арго студентів, солдатів, артистів, лікарів» тощо.

При цьому зауважимо, власне слово *argot* в однині вживається на позначення злочинського арго, а в множині *argots*, або з визначенням (*argots des étudiants, argots des typographes*), – професійних і групових арго (жаргонів) [Gadet, 1992, 103].

Відповідно до проаналізованого нами матеріалу, арго – найбільш знижений мовний реєстр, який відрізняється від інших реєстрів мови специфічним словником. Вживається арго, як правило, з метою приховування предмета комунікації.

Відомо, що в мовній практиці досить складно визначити точну межу між літературно-розмовним та фамільярно-розмовним різновидами мови. Як правило, показником «літературності» розмовної мови є соціокультурні характеристики її носія, зокрема, наявність у нього необхідного освітнього рівня. Можливість судити про деякі особливості мовної поведінки освічених людей у неофіційних умовах можна реалізується в писемних засобах масової інформації. Поряд з офіційними публічними заявами, цитованими у зниженій

формі, в інтерв'ю, наприклад, представлені спонтанні висловлювання або фрагменти неофіційних розмов, у яких мовці реалізують свою звичну повсякденно-розмовну мовну манеру.

Для сучасної французької мови характерним є проникнення зниженої лексики до повсякденного побуту культурних людей – процес, який іще кілька десятиліть тому вважався неприпустимим. Стирання в мовному узусі кордонів між повсякденною та літературною мовою відображене також у художній літературі. На думку Ю. П. Уварова, «журналісти і політики нерідко вживають поширені слова і вирази розмовно-побутової лексики насамперед для того, щоб створити видимість атмосфери довірливого спілкування з тими, до кого вони звертаються. Зниження стильових реєстрів у цьому разі продиктовано особливостями політичного життя Франції. Саме тому політичні діячі так часто застосовують образно-експресивні слова та вирази з фамільярно-побутового мовлення, а саме: з метою наближення до широких мас читачів і слухачів ...» [Уваров, 1988, 139].

Сьогодні простежується певне «розшарування» мови. Зміна в соціально-комунікативних умовах сучасної Франції (розширення комунікативних процесів у суспільстві, доступність освіти, демократизація форм і засобів спілкування) призвела до того, що літературно-мовні книжні форми втратили престижність, а в деяких комунікативних сферах вони навіть сприймаються негативно. Так, за твердженням Т. Зелдіна, про значення філософії та літератури у розвитку мови сьогодні доводиться говорити лише щодо мовних смаків меншості. «Різновиди» мови вимагають до себе такого ж ставлення, як і «справжня» французька мова, без визнання переваги стилю, прийнятого у правлячих колах» [Т. Зелдін, 1989, 286].

Таким чином, відбувається переорієнтація розмовної мови на новий оцінковий зразок, що визначається соціально-психологічними ціннісними стереотипами. Один із таких стереотипів пов'язаний із надзвичайно високою оцінкою, яку має в суспільній свідомості ознака «молодий», до складу якої входять такі характеристики, як здоров'я, краса, перспективність, динамічність. Інакше кажучи, у сучасному французькому суспільстві присутній інтерес викликають практично всі аспекти життєвої поведінки певної соціальної групи, яка виокремлюється на основі вікової ознаки.

У зв'язку з цим особливо актуальним є питання стратифікаційної варіативності мови, яка пов'язана передусім із соціальною структурою

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], haidaryshka15@gmail.com

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позиції соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)

суспільства. Означена нами варіативність відображається в тих мовних і мовленнєвих відмінностях, які виявляються між представниками різних соціальних верств і груп.

Висновки. Основні точки зору фахівців на проблему норми французької літературної мови з позицій соціальної лінгвістики вказують на наявність в мові різних норм, що допускають варіювання: від незначного використання елементів молодіжного соціолекта до широкого і стійкого його вживання в різних ситуаціях спілкування, що підтверджує положення про зміну лексичної складової молодіжної мови. А ось варіативність мовної норми пов'язана з соціально комунікативною системою мови, що виражається в різних формах існування національної мови. Мовна варіативність розглядається як система територіальних і соціальних варіантів.

Література:

1. Хомяков, В. А. «Норма как лингвостилистическое понятие и просторечие.» *Актуальные вопросы английской филологии* (1997): 148-151.
2. Саблина, Е. Н. «Семантические способы обогащения синонимических рядов в лексике социального диалекта.» Автореф. дис. канд. филол. наук (Москва, 1982).
3. Уваров, Ю. П., Гринева, Е. Ф., Громова, Т. Н. *Словарь разговорной лексики французского языка* (Москва, Просвещение, 1988), 139.
4. Элдин, Т. *Все о французях*, пер. с франц (Москва, Прогресс, 1989), 439.
5. Елистратов, В. С. «Арго и культура.» *Словарь московского арго: Материалы 1980-1994 гг.* (Москва, Русские словари, 1994), 700.
6. Бондалетов, В. Д. *Социальная лингвистика* (Москва, Просвещение, 1987), 159.
7. Хованская, З. И. *Стилистика французского языка* (Москва, Высшая школа, 1984), 344.
8. Туманян, Э. Г. «Понятие «языковая норма» с позиций социальной лингвистики.» *Проблемы языковой жизни Российской Федерации и зарубежных стран* (1994): 120-123.
9. Попова, З. Д., Стернин, И. А. *Полевые структуры в системе языка* (Воронеж, Изд-во ВГУ, 1989), 198.
10. Gadet, F. *Le français populaire* (Paris, PUF, 1992), 128.
11. Calvet, L.-J. *La sociolinguistique* (Paris, 1993), 127.
12. François-Geiger, D. «Argots: la cohabitation.» *Europe* 738 (1990): 30-35.
13. Guilbert, L. «Peut-on définir un concept de norme lexicale?» *Langue française* 16 (Paris, Larousse, 1972): 29-48.
14. Чиликина, О. Н. «Некоторые особенности французской разговорной речи.» *Теория и история германских и романских языков в современной высшей школе России* (2002): 28-32.
15. Крысин, Л. П. «О речевом поведении человека в малых социальных

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© *Khaidar D. [Hajdar D.]*, *haidaryshka15@gmail.com*

Language Standard and French Literary Language According to Sociolinguistics [Ponjattja movnoi' normy ta francuz'koi' literaturnoi' movy z pozycii' sociolingvistyky] (in Ukrainian)

- общностях: Постановка вопроса.» Языки личность (Москва, Наука, 2002): 78-86.
16. Косериу, Э. «Синхрония, диахрония и история.» *Новое в лингвистике* 3 (1963), 568.
 17. Гак, В. Г. «Норма и толерантность.» *Иностранные языки в школе* 1 (1984): 7-15.
 18. Helgorski, F. «La notion de norme en linguistique.» *Le français moderne* 1 (1982): 1-14.

References:

1. Homjakov, V. A. «Norma kak lingvostilisticheskoe ponjatie i prostorechie.» *Aktual'nye voprosy anglijskoj filologii* (1997): 148-151.
2. Sablina, E. N. «Semanticheskie sposoby obogashhenija sinonimicheskikh rjadov v leksike social'nogo dialekta.» Avtoref. dis. kand. filol. nauk (Moskva, 1982).
3. Uvarov, Ju. P., Grineva, E. F., Gromova, T. N. *Slovar' razgovornoj leksiki francuzskogo jazyka* (Moskva, Prosveshhenie, 1988), 139.
4. Zjeldin, T. *Vse o francuzah*, per. s franc (Moskva, Progress, 1989), 439.
5. Elistratov, V. S. «Argo i kul'tura.» *Slovar' moskovskogo argo: Materialy 1980-1994 gg.* (Moskva, Russkie slovari, 1994), 700.
6. Bondaletov, V. D. *Social'naja lingvistika* (Moskva, Prosveshhenie, 1987), 159.
7. Hovanskaja, Z. I. *Stilistika francuzskogo jazyka* (Moskva, Vysshaja shkola, 1984), 344.
8. Tumanjan, Je. G. «Ponjatie «jazykovaja norma» s pozicij social'noj lingvistiki.» *Problemy jazykovoj zhizni Rossijskoj Federacii i zarubezhnyh stran* (1994): 120-123.
9. Popova, Z. D., Sternin, I. A. *Polevyje struktury v sisteme jazyka* (Voronezh, Izd-vo VGU, 1989), 198.
10. Gadet, F. *Le français populaire* (Paris, PUF, 1992), 128.
11. Calvet, L.-J. *La sociolinguistique* (Paris, 1993), 127.
12. François-Geiger, D. «Argots: la cohabitation.» *Europe* 738 (1990): 30-35.
13. Guilbert, L. «Peut-on definir un concept de norme lexicale?» *Langue française* 16 (Paris, Larousse, 1972): 29-48.
14. Chilikina, O. N. «Nekotorye osobennosti francuzskoj razgovornoj rechi.» *Teorija i istorija germanskih i romanskih jazykov v sovremennoj vysshej shkole Rossii* (2002): 28-32.
15. Krysin, L. P. «O rechevom povedenii cheloveka v malyh social'nyh obshhnostjakh: Postanovka voprosa.» *Jazyki lichnost'* (Moskva, Nauka, 2002): 78-86.
16. Koseriu, Je. «Sinchronija, diahronija i istorija.» *Novoe v lingvistike* 3 (1963), 568.
17. Gak, V. G. «Norma i tolerantnost'.» *Inostrannye jazyki v shkole* 1 (1984): 7-15.
18. Helgorski, F. «La notion de norme en linguistique.» *Le français moderne* 1 (1982): 1-14.

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Хайдар Д. М. [Хайдар Д. М.], haidaryshka15@gmail.com

Поняття мовної норми та французької літературної мови з позицій соціолінгвістики [Понятие языковой нормы и французского литературного языка с позиции социолингвистики] (Українською / На укр. яз)